

ΠΕΤΡΟΣ ΠΑΠΑΠΟΛΥΒΙΟΥ

« Η φιλοδοξία των «Ψηφίδων» είναι να αποτελέσουν για τον αναγνώστη ένα «εκλαϊκευτικό» σπονδυλωτό βιβλίο της Ιστορίας της Κύπρου

Στην Αντιγόνη Σολομωνίδου Δρουσιώτου antigoni.drousiotou@phileletheros.com

Αλίμονο αν μείνουμε στα φολκλορικά

Το να έχεις επίγνωση της ιστορίας σημαίνει ότι περιχαράκωνσαι στο παρελθόν; Όχι βέβαια. Είτε το θέλουμε είτε όχι ζούμε σε έναν τόπο όπου οι πρόγονοί μας και όσοι πέρασαν από εδώ ως κατακτητές ή αφομοιώθηκαν με το πέρασμα του χρόνου, άφησαν πίσω τους μνημεία, «υπέρογκες αρχιτεκτονικές», λατρευτικούς χώρους, πανάρχαια ελληνικά τοπωνύμια. Σήμερα, εμείς είμαστε οι «λερόκι κι ασήμαντοι δρόμοι» με «τα λαμπρά μεγάλα ονόματά τους» που συνάντησε ο Καρωτάκης στην Πρέβεζα. Αλίμονο, όμως, αν αποκοπούμε από το συλλογικό μας παρελθόν και μείνουμε με τα φολκλορικά ή επιμείνουμε στην «κατασκευή νέων συλλογικοτήτων»: δεν χρειάζεται να είναι κανείς προφήτης για να προβλέψει την «ημερομηνία λήξεως». Και το συλλογικό παρελθόν δεν είναι κάτι ανάγκη κάτι βαρύγδουπο: Μπορεί να είναι οι απλές ιστορίες που μας άφησαν οι παππούδες και οι γιαγιάδες μας από τους αγώνες επιβίωσης σε αυτόν τον τόπο και τα λιτά ασκήτικα πρόσωπα των τοιχογραφιών στις βυζαντινές εκκλησίες του Τρούδου.

«Ψηφίδες Ιστορίας» μέσα από έρευνα και αφοσίωση

«Ψηφίδες ιστορίας», ένα ξεχωριστό κομμάτι με σημειώματα για την ιστορία της Κύπρου, μια επιλογή από τη δεκάχρονη εβδομαδιαία «Εκ पेποιθήσεως» παρουσία του στον δικό μας σαββατιάτικο «Φιλελεύθερο», αποτελούν το τελευταίο βιβλίο του ιστορικού, αναπληρωτή καθηγητή στο Πανεπιστήμιο Κύπρου Πέτρου Παπαπολυβίου. Κείμενα βασισμένα σε στοιχεία και ντοκουμέντα. «Ψηφίδες» που προέρχονται από πολύχρονη έρευνα και αφοσίωση, με έμφραση σε αυτό που καλείται «μικροϊστορία», στους απλούς ανθρώπους, τους λεγόμενους «ανώνυμους», αλλά και στους πιο «πνύμνους». Ένα κομμάτι της ζωής του. Ένα χρονικό των τόσο πολλών ανατροπών που βιώσαμε ως κυπριακή κοινωνία και ως Ελληνισμός την τελευταία δεκαετία. «Ο κόσμος της Κύπρου», ένας κόσμος που αγαπά κάθε ψηφίδα του.

Μια επιλογή από τη δεκάχρονη εβδομαδιαία «Εκ पेποιθήσεως» παρουσία

ΕΘΝΙΚΗ ΑΥΤΟΣΥΝΕΙΔΗΣΙΑ

Η εκλαϊκευση της Ιστορίας είναι εύκολο εγχείρημα; Δεν νομίζω να είναι το πιο δύσκολο κομμάτι του εγχειρήματος από τη συνεργασία σε μια εφημερίδα, ειδικά όπως έχει διαμορφωθεί σήμερα η καθημερινότητά μας, με τη χρήση των «Μέσων Κοινωνικής Δικτύωσης». Σήμερα οι πάντες «εκλαϊκεύουν» την προσωπική τους εικόνα ή την επαγγελματική τους ιδιότητα και το ίδιο κοινό, που πιθανότατα δεν θα διαβάσει ποτέ ένα ιστορικό βιβλίο στη ζωή του, ενδεχομένως να αφιερώνει αρκετά λεπτά κάθε μέρα σε διάφορα ιστολόγια που ασχολούνται και με την ιστορία, με κείμενα φαιδής ή ύποπτης προέλευσης. Μεγαλύτερη δυσκολία για τον ιστορικό στην Κύπρο σήμερα είναι η απαλλαγή από το βάρος και τις προσδοκίες που έχουν προσδώσει στην «ιστορία» η μη ολοκλήρωση του ελληνικού κυπριακού αλυτρωτισμού και η κυπριακή τραγωδία του 1974. Δυστυχώς, για όσους αναμένουν κάτι ανάλογο, η ιστορία δεν έχει ιδιότητες απονομής ούτε «δικαίωσης» ούτε «δικαιοσύνης». Είναι απαραίτητη, όμως, στην εθνική αυτοσυνείδηση ειδικά σε έναν ημικατεχόμενο τόπο όπως η Κύπρος.

«Μεγαλύτερη δυσκολία είναι η απαλλαγή από το βάρος και τις προσδοκίες που έχουν προσδώσει στην «Ιστορία» η μη ολοκλήρωση του ελληνικού κυπριακού αλυτρωτισμού και η κυπριακή τραγωδία του 1974

κείμενο που θα φέρει την υπογραφή του. Αν τα καταφέρει, ίσως συμβάλει στο να οδηγηθεί σε κάποια στιγμή, ή συχνότερα, ο «μέσος αναγνώστης του» σε μια βιβλιοθήκη ή σε ένα βιβλιοπωλείο.

Στο βιβλίο σας δίνετε βάρος στις ψηφίδες ή στο συνολικό «ψηφιδωτό»; Όποιος παρακολουθεί τακτικά το «Εκ पेποιθήσεως» γνωρίζει ότι στη στήλη δίνεται έκφραση σε αυτό που καλείται «μικροϊστορία», στους απλούς ανθρώπους, τους λεγόμενους «ανώνυμους», είτε αυτός είναι ένας Έλληνας της Κύπρου που αλλαξοπίστησε το 1821, είτε ένας εθελοντής που βρέθηκε και αυτός στον «όλεμο τζοξήτη» στον ελληνικό ή τον βρετανικό στρατό, είτε ένας άνθρωπος των γραμμάτων, είτε ένας άνδρας ή μια γυναίκα θύμα ή ήρωας ενός πολέμου ή μιας καταστροφής ή ακόμα ένα πρόσωπο που ξεχωρίσαμε, για κάποιον λόγο, στην κυπριακή καθημερινότητα των τελευταίων δύο αιώνων. Αντίστοιχο βάρος δίνεται και στη στήλη και στο βιβλίο, τόσο στους παραπάνω όσο και στους πιο «πνύμνους»: δεν νομίζω να υπάρχουν πολλοί στην Κύπρο που να γνωρίζουν πολλά πράγματα για κορυφαίους φυσιογόμενους που ανέδειξε ο τόπος μας, όπως ο Μακάριος Α', ο Κιαμλί Πασάς, ο Χριστόδουλος Σάωζ, ο Μητροπολίτης Νικόδημος Μυλωνάς, ο Αρχιεπίσκοπος Λεόντιος, η Δωμνίτσα Λανίτη, ο Στέλιος Κυριακίδης, κ.ά. Ακόμη και για πιο γνωστά ιστορικά πρόσωπα, όπως ο Γρηγόρης Αυξεντίου ή ο Ευαγόρας Παλληκαρίδης γίνεται κάθε φορά προσπάθεια να αναδειχθεί μια λιγότερο φωτισμένη «ψηφίδα» της προσωπικότητάς τους. Αντίστοιχα, πολλά κείμενα ασχολούνται με την πολιτική και εκπαιδευτική κίνηση, τις εκλογές, την ίδρυση κομμάτων, τον αγώνα της ΕΟΚΑ, τις ποικίλες και ζωογόνες σχέσεις με την Ελλάδα και τον Ελληνισμό άλλων περιοχών, το πέρασμα ή τη σχέση με το νησί μας μεγάλων προσωπικοτήτων του υπόλοιπου κόσμου. Ταυτόχρονα, οι ψηφίδες «αυλλέθηκαν» από κάθε γωνιά του νησιού μας: Πιθανότατα οι μεγάλες πόλεις να έχουν το προβάδισμα, όπως αμυνιστικά η γενετήρα μου Λάπηθος και η αγαπημένη επαρχία της Κερύνειας, όμως με μεγάλη αγάπη γίνονται αναφορές σε κάθε χωριό του τόπου μας, από την Καρπασία μέχρι την Πάφο και από τη Λεμεσό μέχρι την Αμμόχωστο. Το βιβλίο διαβάζεται και ψηφίδα - ψηφίδα, αλλά και ως «πρόταση ευρύτερης σύνθεσης».

βιβλίο της Ιστορίας της Κύπρου, των δύο τελευταίων αιώνων και, ειδικότερα, της τελευταίας δεκαετίας. Τα κείμενά σας βασίζονται σε στοιχεία και ντοκουμέντα; Προφανώς, για να γράψει ένα κείμενο που αφορά την ιστορία ή έστω το παρελθόν, όντας ιστορικός, πρέπει να στηριχθεί σε τεκμήρια για το κάθε τι. Εξάλλου, ένα από τα απαραίτητα χαρακτηριστικά της γραφής ενός ιστορικού είναι η ακριβολογία. Σε ένα μικρό κείμενο, βέβαια, 400-600 λέξεων στην εφημερίδα, όπως είναι η εβδομαδιαία μου στήλη στον «Φιλελεύθερο», δεν είναι δυνατόν να γίνονται με την ίδια επιστημονική αυστηρότητα συνεχείς παραπομπές στις πηγές ή στα αρχεία. Όπου είναι απαραίτητο, γίνονται. Πολλά άρθρα έχουν βάση δημοσιευμένες μελέτες, δικές μου ή εργασίες ή βιβλία άλλων μελετητών και συγγραφέων. Άλλα κείμενα προκύπτουν από ανέκδοτο αρχαιολογικό υλικό ή την αναδίφηση σε παλιές εφημερίδες. Από την άλλη, τα επικαιρικά κείμενα είναι άρθρα που απηχούν την προσωπική άποψη του συγγραφέα υπό την ιδιότητα του απλού πολίτη και σχολιογράφου της κυπριακής καθημερινότητας. Προϊόντα μακρόχρονης έρευνας και ακαδημαϊκής αφοσίωσης; Ίσως η λέξη «αφοσίωση» είναι λίγο βαριά, καθώς υπάρχουν αρκετά άλλα επαγγέλματα όπου η ιδιότητα αυτή αντιπροσωπεύει μεγαλύτερο κόστος ή θυσίες για τον ενσυνείδητο άνθρωπο. Σίγουρα οι περισσότερες «Ψηφίδες» προέρχονται από πολύχρονη

έρευνα. Ευτύχησα να διασχίσω από τους δασκάλους μας, τους καθηγητές και τις καθηγήτριες στη Φιλοσοφική Σχολή του ΑΠΘ στις αρχές της δεκαετίας του 1980 τον τρόπο και τη μέθοδο με την οποία πρέπει να μελετά ο ιστορικός. Σήμερα τα πάντα έχουν αλλάξει με το διαδικτυακό και τις ψηφιοποιήσεις, όμως για μας τους «παλιούς», θεμέλιο παραμένει το βιβλιογραφικό δελτίο και η συστηματική αποδελτίωση. Πώς η ιστορία μπορεί να γίνει ανάγνωση; Η προσέλευση αναγνωστών αποτελεί πρόκληση για τον ιστορικό, που όμως δεν μπορεί να αποτελεί αυτοσκοπό. Για παράδειγμα, υπάρχουν εξαιρετικά βιβλία, που είναι προϊόν πολυχρόνου ερευνητικού μόχθου και έχουν τεράστιο ειδικό βάρος και αντίκτυπο και μόλις που διαβάζονται από ένα στενό κύκλο «φίλων και συγγενών». Αντίστοιχα, τα ερευνητικά μας κέντρα, το Κέντρο Επιστημονικών Ερευνών, το Ίδρυμα Μακαρίου Γ', το Κέντρο Μελετών Μονής Κύκκου, κ.ο.κ., εκδίδουν υψηλό επιπέδου ιστορικές μελέτες που παραμένουν κτήμα και ανάγνωσμα των λίγων και των ειδικών. Εξάλλου, ο ιστορικός είναι υποχρεωμένος να δημοσιεύει τακτικά τις μελέτες του σε εξειδικευμένα περιοδικά ή Πρακτικά Συνεδρίων, που εκ προοιμίου «ελάχιστοι» τα διαβάζουν. Το ζητούμενο για τα προϊόντα της ιστορικής επιστήμης δεν είναι η «κυκλοφοριακή επιτυχία». Αλλά; Θα έλεγα ότι όσο ωριμάζει και ως άνθρωπος ο ιστορικός αντιλαμβάνεται ότι σημασία έχει να πά-

ρει αυτός πρώτα απαντήσει στα ερωτήματα που συνεχώς δημιουργούνται με την έρευνα και εάν τα καταφέρει να ολοκληρώσει το εκδοτικό του πρόγραμμα, όπως αυτό μεταβάλλεται με τον χρόνο και τις διαφορές «επειγούσες» ανατροπές. Από εκεί και πέρα είναι σαφές ότι η δημοσίευση μιας ιστορικής επιφυλλίδας σε μια εφημερίδα διέπεται από άλλους συγγραφικούς κανόνες, ενώ και η «αγορά» είναι πιο αδυσώπητη: το ακροατήριο είναι μεν πολύ μεγαλύτερο από την επιστημονική κοινότητα ή τους φιλόλογους, όμως εάν σβέσει τους αναγνώστες και την εφημερίδα που συνεργάζεσαι, δεν μπορείς για παράδειγμα να ασχολείσαι κάθε βδομάδα με το ίδιο θέμα, έστω και εάν αυτό αποτελεί την αγαπημένη σου ιστορική περίοδο. Προφανώς ένα κείμενο ιστορικού περιεχομένου 500 λέξεων διαβάζεται από το «ευρύ κοινό» πολύ πιο «εύκολα» από έναν τόμο 400 σελίδων. Το θέμα είναι να διατηρείται με την ίδια αυστηρότητα από τον συγγραφέα του η μεθοδολογία και ο σεβασμός στα ιστορικά τεκμήρια, αλλά και η αγάπη σε αυτό που κάνει, εν προκειμένω σε ένα

Ασυγχώρητη η αδιαφορία

Όλα ξεκινούν και τελειώνουν στη μνήμη που κρατάμε μέσα μας; Σίγουρα από εκεί ξεκινούν. Ειδικά σε έναν τόπο όπου, 43 χρόνια μετά την τουρκική εισβολή, το τραύμα του πολέμου είναι τόσο εμφανές, σχεδόν σε κάθε κυπριακή οικογένεια, όσο κι αν πασιχίζουμε να το ξεριζώσουμε... Από εκεί και πέρα η μνήμη και το τραύμα έχουν τους κανόνες τους, τις συνέχειες και τις ασυνέχειες τους, την οξύτητα, τη διάθεση συγχώρεσης, τις τύψεις, τις ωραιοποιήσεις. Προσωπικά με συγκίνησε τους τελευταίους μήνες το γεγονός ότι πικνώνει η έκδοση βιβλίων της γενιάς των συνομηθικών μου, που έζησαν τον πόλεμο και την προσφυγιά όταν ήταν παιδιά ή έφηβοι και καταγράφουν σήμερα τα βιώματά τους. Δεν ξέρω εάν εδώ κάπου «τελειώνει η μνήμη», αλλά έχω την αίσθηση ότι κάπως έτσι θα μεταφερθεί η ελπίδα στους επόμενους, όπως ακριβώς ακούγαμε εμείς τα παραμύθια των παππούδων μας στις εποχές που τα κυπριακά χωριά δεν διέθεταν ηλεκτρικό φως. Η λήθη, η άγνοια, η αδιαφορία είναι ο μεγαλύτερός μας εχθρός; Ανάλογα με την κάθε περίπτωση. Στους οργανωμένους θεσμούς και ειδικά στην πολιτεία είναι ασυγχώρητη η αδιαφορία και η έλλειψη σεβασμού στο ιστορικό μας παρελθόν. Για παράδειγμα, 43 χρόνια μετά την τουρκική εισβολή, που σημάδεψε την ιστορία και την πατρίδα μας, θεωρώ αδιανόητο να μην υπάρχει ενδιαφέρον για τη στοιχειώδη και χωρίς κόστος υποχρέωση της πολιτείας για τη συστηματική οργάνωση ενός μουσείου στρατιωτικής ιστορίας, ή όπως αλλιώς θα ονομασθεί, όπου θα διατηρηθούν και θα διαφυλαχθούν τα τεκμήρια της ηρωικής και απέλπιδος αντίστασης των ανδρών της Εθνικής Φρουράς και της ΕΛΔΥΚ το 1974. Όχι προς τα πρόσωπα, μια από τις πιο πικρές μου διαπιστώσεις από τη στήλη που διατηρώ στον «Φιλελεύθερο», εδώ και έντεκα χρόνια, είναι το πόσο έχουμε στεγνώσει ως άν-

«Ο κόσμος της Κύπρου», ένας κόσμος που αγαπά κάθε ψηφίδα του

Τι σκέψεις περνούσαν στην παρουσίαση του βιβλίου στην κατάμεστη από κόσμο αίθουσα της Δημοσιογραφικής Εστίας στις 16 Μαΐου; Ήταν πράγματι πολύ συγκινητική η παρουσία του κόσμου και καθενός και καθενός από το ακροατήριο είτε από τους επίσημους προσκεκλημένους και την πολιτική ηγεσία, είτε από το πλήθος των φίλων που με τίμησαν με την παρουσία τους. Ήταν, όπως μου είπε μια φίλη την επόμενη μέρα, «ο κόσμος της Κύπρου», ένας κόσμος που αγαπά κάθε ψηφίδα του. Κάθε βιβλίο που γράφεις και παραλαμβάνεις από το τυπογραφείο είναι ένα κομμάτι της ζωής σου. Το συγκεκριμένο αντιπροσωπεύει τη συνεργασία μου με τη δημοσιογραφική οικογένεια του «Φιλελεύθερου», και είναι γραμμένο με διαφορετικό τρόπο από τα υπόλοιπα βιβλία μου, βδομάδα με βδομάδα. Θα έλεγα ότι αποτελεί και ένα χρονικό των τόσο πολλών ανατροπών που βιώσαμε ως κυπριακή κοινωνία και ως Ελληνισμός την τελευταία δεκαετία. Ο επαγγελματίας ιστορικός που ασχολείται με τη νεότερη κυπριακή ιστορία, κινδυνεύει πολλές φορές να μετατραπεί σε μοναχικό σταυροφόρο, μου είχατε πει. Γιατί; Κάποτε ένας φίλος μου, μου είχε πει ότι αναρωτιόταν που βρίσκω τη διάθεση ενώ η πολιτική επικαιρότητα ή το Κυπρια-

κό «καίει», εγώ να γράφω στο «Εκ Πεποιθήσεως» άρθρα για τον 19ο αιώνα ή τον Μεσοπόλεμο. Η αντίστοιχη φίλη μου με αγωνιστική προσφορά δεν μπορούσαν να κατανοήσουν γιατί διοργανώσαμε (με μεγάλη επιτυχία) το συνέδριο για την ιστορία του ποδοσφαίρου στην Ελλάδα και στην Κύπρο. Για τους πολλούς η ιστορία είναι οι πολέμοι, οι μάχες, το ποιος φταίει περισσότερο ή λιγότερο στο Κυπριακό. Από αυτή την άποψη προφανώς κινδυνεύεις να χαρακτηριστείς σταυροφόρος, για να μην πω και Δον Κιχώτης. Παρά τα στερεότυπα για την ανάγκη για το «ξαναγράψιμο της ιστορίας», στην Κύπρο η «ιστορία» του τόπου μας δεν έχει γραφεί, παρότι έχουμε κληρονομήσει από την προηγούμενη γενιά των πνευματικών ανθρώπων του νησιού μας μια βαρυσήμαντη παρακαταθήκη σε βιβλία και περιοδικά. Από τους φοιτητές και τις φοιτήτριές μου, από τα νέα παιδιά που σπουδάζουν ιστορία σήμερα, έχω την αίσθηση και ευελπιστώ ότι η νέα γενιά θα έχει περισσότερους σταυροφόρους και θηρευτές της ουτοπίας. Πώς μπορεί να κάνει πράξη τον στίχο του ποιητή: «Πώς τόσα πρόσωπα να γίνουν αριθμοί / Και τόσα γεγονότα απλά βιβλία»; Ο στίχος του Μανόλη Αναγνωστάκη αποτελεί από τη δεκαετία του 1980 το βασικό μου πυξίδα στην ενασχόληση με την προσφορά των απλών Κυπριών, ανδρών και γυναικών, στους εθνικούς και κοινωνικούς αγώνες της εποχής τους. Ευτύχησα να καταγράψω «χιλιάδες πρόσωπα», «ιδανικές μορφές κι αγαπημένους», που αγωνίστηκαν για ένα ιδανικό, εθνικό ή πανανθρώπινο, σε ένα μεγάλο μέρος του συγγραφικού μου έργου, που είναι αφιερωμένο στον κυπριακό εθελοντισμό. Προσμένω να βρεθεί κάποιος άλλος, με μεγαλύτερη ψυχική δύναμη, να μιλήσει και για τα «τελευταία σαλλίσματα των νικημένων στρατιωτών», που μας στοιχειώνουν από το 1974.